

Оригинални научни рад

UDK 620.9:327.56

DOI br.107251/SVR1306018K

COBISS.BH-ID 3688984

ГЛОБАЛНИ АСПЕКТ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Доц. др Драган Колев¹

Универзитет Унион Београд

Апстракт: Енергија се одавно уврстила у најзначајније инструменте реализовања глобалних геополитичких интереса и циљева. Као један од најзначајних фактора развоја земаља, у савременом свету јавља се управо енергетска безбедност. Обезбеђивање потребне количине енергије и континуитета у снабдевању појављује се као једна од основних претпоставки њиховог привредног развоја. То је посебно значајно за оне земље које су енергетски високо зависне, односно за земље које своје потребе за нафтом и гасом, као најзначајнијим енергентима, у великој мери подмирују увозом. Самим тим се енергетска безбедност јавља као примарни услов развојних перспектива, али и као значајно глобално геополитичко питање.

У настојању да осигурају своју енергетску безбедност, земље бивају увучене у „велику шаховску геополитичку игру“ (Збигњев Бжежински). Због тога ће решавање питања енергетске безбедности у адекватном геополитичком контексту бити један од приоритетних задатака свих оних земаља које су зависне од увоза енергије. Од начина његовог решавања умногоме ће зависити привредни развој, али и будућност света. Сагледаван у том оквиру, глобални геополитички аспект енергетске безбедности је посебно наглашен. Они региони који се истичу богатством енергетских резерви (нарочити гасом и нафтом) ће бити предмет глобалног надметања и сукобљавања.

Кључне речи: енергетска безбедност, геополитика, глобални аспект, нафта, савремени свет.

УВОД

У савременом свету енергија има стратешки значај. Економски развој земаља је условљен повећаном енергетском потражњом. Њено обезбеђивање је постало не само привредно, већ и примарно државно питање. На прелому два века и два миленијума енергија је са глобалним распоредом својих ресурса, са начином и коридорима транспорта, постала значајан геополитички чинилац. Енергији је, поред осталог, придодата и геополитичка моћ. Она проистиче из

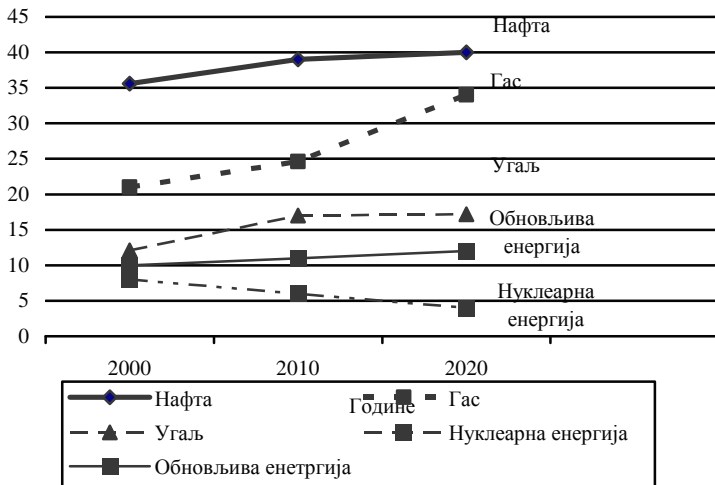
¹ kolevcas@yahoo.com

њених основних карактеристика: енергија је основ привреде, друштвеног напретка и људске егзистенције. Енергија је, сама по себи, константа моћи. Према схватању класичне геополитике, богатство и моћ се поистовећују с поседовањем територија и сировина, међу којима енергетске сировине заузимају значајно место. Зато се у последње време све чешће говори и пише о геополитичком аспекту „плавог горива“, о „енергетској дистрибуцији моћи“, о „војно-политичко-енергетској моћи“, о „енергетској безбедности“. Рекло би се, сасвим оправдано. Ако се зна да су природни ресурси један од трајних геополитичких елемената сваке социјалне заједнице, онда је веза између геополитике и енергије сасвим видљива и неумитна.² Наиме, контрола енергетских ресурса (поготово нафте и гаса) и транспортних траса постала је значајан садржај геополитичких планова и активности. Енергија је одавно ушла у поље конфликта интереса бројних држава. Једни настоје да одрже своје, али и да умање туђе присуство у перспективним енергетским просторима, а други да им се томе супротставе. Та тенденција ће расти са порастом енергетских потреба и смањењем енергетских залиха.

Обим енергетских потреба се, услед наглог индустријског развоја, значајно увећао у последњем веку. Утврђено је да савремени човек (сваки становник планете) просечно „троши“ око две тоне нафтног еквивалента годишње, са тенденцијом пораста. Енергетски експерти предвиђају да ће средином XXI века укупна потреба за енергијом прећи 20 милијарди тона нафтног еквивалента на годишњем нивоу. У склопу обезбеђивања примарних извора енергије, у XXI веку све значајнију улогу има нафта. Њена потрошња као енергента постепено расте и бројне пројекције указују да ће она и у будућности остајати значајан извор енергије. У структури потрошње примарних енергетских ресурса, нафта (са 39 квадриљона btu) и даље заузима прво место, а природни гас друго (са 25 квадриљона btu), али са тенденцијом да до краја деценије сустигне потрошњу нафте. Коришћење угља као примарне енергије је у благом опадању (око 16 квадриљона btu), док обновљива енергија (са 12 квадриљона btu) има благи пораст. Нагли пад у укупној енергетској потрошњи ће имати и нуклеарна енергија (6 квадриљона btu) поготову после јапанских нуклеарних акцидентата (Графикон бр. 1).

² Остали геополитички елементи трајнијег карактера су: географска локација, топографија, клима; демографија, популација, наталитет, насељеност, етничка и верска структура, писменост, миграције; асимилација, историја, културолошки фактори; снага економије (технологија, природни ресурси), политичко и економско стање у ривалским државама и сл.

Графикон бр. 1. Досадашња потрошња и предвиђања потрошње примарних облика енергије у свету
Вредности исказане у квадрилионима btu

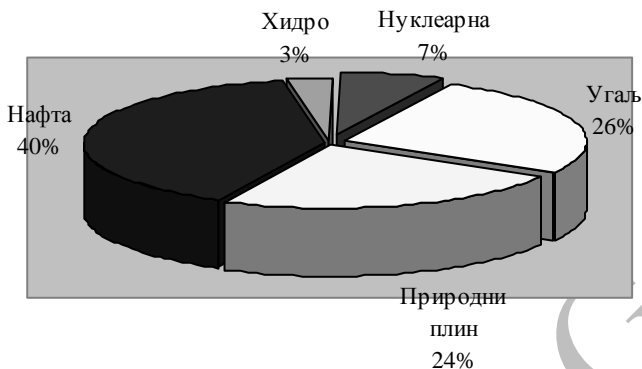
Податке обрадио аутор

Извор: Гоић Ранко, „Резерве и потрошње плина“, www.fesb.hr/~rgoic/oe/oe.html (12.8.2011)

Анализа светске потрошње енергената у 2010. год. указује да је нафта на првом месту и да износи око 40% укупно потрошене енергије, а да је енергија добијена из угља на другом месту са 26% од целокупне енергије која је потрошена те године. Следе је природни плин са петином учешћа светске енергетске потрошње (24%), нуклеарна енергија која учествује са веома малим уделом (7%) и хидро енергија (3%) (Графикон бр. 2). Дакле, у светској потрошњи енергије нафта учествује више од једне трећине и као таква је и предмет наше пажње у овом раду.³ Растућа улога коришћења нафте у људској цивилизацији почиње педесетих година XX века и достигла је свој максимум седамдесетих година. Потрошња нафте од средине XX века се повећава по годишњој стопи од 6,9%, односно количина потрошње нафте се удвостручавала сваких 10 година. Као извор енергије је лако преносива и као таква практична за употребу. Због тога су нафта и њени деривати готово незаменљива горива за транспортна средства.

³ Реч нафта је грчког порекла и буквално се преводи као камено уље. Она је течна сагорљива смеша угљоводоника (84-85% угљеника, 12-14% водоника и 4-5% азота, кисеоника и сумпора). Она спада у фосилно гориво које је настајало током више стотина милиона година у погодним морским дубинама и одређеним условима, од разних морских животиња, планктонских микроорганизама, примитивних алги, бактерија и гљива.

Графикон бр. 2. Потрошња енергије у свету у 2010. године

Извор: International Energy Statistics.

<http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=3&pid=26&aid=24>
(24.8.2011)

Почетком осме деценије XX века питање енергетске безбедности појавило се у форми глобалног нафтног шока и енергију поставило у средиште међународне политике. Стручне расправе о неминовности опадања светских резерви нафте отворио је амерички геофизичар Марион Хуберт својим предвиђањем о достизању „врха у производњи нафте“ („*Peak oil*“). Он наговештава да ће период између 1965. и 1970. године бити врхунац и почетак пада производње нафте у САД и да ће светска производња врхунац достићи 2000. године. (Графикон бр. 3).

Показало се да су његова предвиђања у великој мери тачна и да је производња нафте у САД достигла врхунац у 1971. год., што је уједно и почетак периода њене зависности од увоза нафте, али и гаса.⁴ Тиме је енергија (а првенствено нафта) постала основна тема глобалних геополитичких расправа и пројеката. То је отворило ново поглавље у поимању „енергетске безбедности“, које је и утицало да САД и многе друге државе већу пажњу посвећују својим стратешким резервама нафте.

⁴ Он је раст, врхунац и опадање производње нафте представио у форми математичког модела, који предвиђа да укупна производња нафте у САД и свету следи криву која је у облику звона и која је позната под именом *Хубертова крива*. На основу података о дотадашњој производњи нафте, а искључујући спољне факторе, као што су недостатак потражње, модел предвиђа следеће периоде и елементе: постепени стабилан раст производње; затим брз раст; моменат максималне производње (*px*); плато; оштар пад и постепени период смањене производе (исцрпљивање). Ова крива је примењива како на поједина нафтна поља, нафтне регионе, тако и на шири глобални план производње, што је са становишта теме рада врло значајно.

ПОЈАМ „ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ“

Енергенти су значајно безбедносно питање. Енергетска безбедност је интегрални део опште безбедности, али и њен специфичан облик који произилази из егистенцијалне улоге енергије. Коришћење синтагме „енергетска безбедност“ у овом контексту има своје оправдање. Последњих деценија синтаagma енергетска безбедност је постала веома фреквентна, како у стручним расправама, тако и у широј јавности. Она је вишезначан појам који се може посматрати са више аспеката. Како је питање енергетске безбедности витално питање сваке државе, тако се и овај концепт тумачи сходно геополитичким интересима сваког субјекта међународних односа.

Са становишта (не)поседовања задовољавајућег домаћег енергетског биланса, земље се могу поделити у две групе:

- а) земље увознице енергије, и
- б) земље извознице енергије.

Ова позиција у значајној мери одређује и њихову интерпретацију концепта „енергетске безбедности“ (Јелена Радоман, 2007, 36-44). Наиме, одређење појма „енергетске безбедности“ је у великој мери зависно од тога да ли га дефинише земља увозница или земља извозница енергената. Земље извознице енергије енергетску безбедност посматрају као отклањање или смањење свих латентних или евидентних опасности, изазова и претњи, које могу да угрозе извозни енергетски аранжман. Тиме се настоји онемогућити сваки покушај угрожавања „енергетско-безбедносних захтева“ и опасност по значајан финансијски део државног буџета (Yergin Daniel, 2006, 69-82). Земље увознице, пак, појам „енергетска безбедност“ одређују као отклањање или смањење латентних или евидентних опасности, изазова и претњи које могу да угрозе увоз неопходних енергената.

Појам „енергетска безбедност“ се, уопштено посматрано, најчешће одређује као „доступност енергената“, при чему се под префиксом „доступности“ подразумева потребна количина, континуитет у снабдевању, прихватљиве и стабилне цене, физичка обезбеђеност траса гасовода и нафтовода, политичка стабилност држава из које се енергенти увозе и сл.

Енергетска безбедност је вишедимензионална појава. Најчешће се разматрају њене три основне димензије: а) стратегијска, б) политичка и в) војна (Klare, 2005). Оне се међусобно преплићу и допуњују и при томе синергијски граде геополитичку димензију енергетске безбедности.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ ЕНЕРГИЈЕ

Шта је то што енергију чини геополитички значајном? Најкраћи одговор био би – њене специфичне карактеристике. Наиме, енергија има непроцењив друштвено-економски, стратегијски и политички значај за сваку организовану друштвену заједницу

(Радичевић, 1995). Она је један од најважнијих елемената националног богатства и производних снага у свакој држави. Али, и друге њене собине су веома значајне са геополитичког становишта. Посебно се то односи на фосилна горива. Као значајне карактеристике енергената са становишта геополитике могу се издвојити пет основних врста:

- исцрпљивост енергетских извора,
- необновљивост енергетских извора,
- краткорочност замене,
- неравномерна распоређеност по различитим деловима света, и
- могућност њиховог монополистичког коришћења на тржишту.

Свака од ових особина појединачно и све оне заједно дају енергентима неслућену моћ, која се, као и свака друга моћ, може користити у разне сврхе и инструментализовати на различите начине. То отвара многа геополитичка питања у регионима који су богати енергетским изворима. С једне стране, то значи да се енергенти могу користити и као геополитичко средство остваривања одређених политичких, стратешких и војних циљева на конкретном простору. С друге стране, огромни приходи од продаје енергетских сировина у многим државама које поседују значајне енергетске капацитете постају основ за политичку нестабилност, социјално раслојавање на мали број енормно богатих и велики број сиромашних и за коруптивно понашање. Приходи од продаје енергетских сировина се често користе за финансирање активности које су усмерене и на безбедносну дестабилизацију одређених региона, финансирање тероризма, религијског мисионарства, финансирање носиоца деструктивних идеологија и сл. Нису ретки ни примери сукобљавања политичких групација око преотимања закупнина за експлоатацију енергетских сировина (нафте и гаса).

Финансијска добит од њихове продаје чини владајуће политичке елите моћним и слободнијим у одређивању својих геополитичких интереса који су понекад супротстављени геополитичким интересима држава увозника енергетских сировина.⁵ Тиме се умањује могућност стварања стабилних партнерских односа и земље увознице су приморане да коригују своје геополитичке циљеве и толеришу многе активности држава из којих увозе енергетске сировине и да „уравнотежавају“ своје односе са њима. Такав је случај, на пример, са Кином која је своје односе са Ираном, Саудијском Арабијом, Суданом и Нигеријом настојала да побољша уз знатне компромисе. У настојању да обезбеде што повољније нафтне и гасне ангажмане, многе европске државе не отварају осетљива питања са Русијом. Слична је ситуација и са Ираном и оклевањем да се оштрије супротставе иранском нуклеарном програму.

⁵ Потражња за нафтом је стално подизала њену цену. На светском тржишту, у раздобљу од 2000. године до данас, њена цена је порасла шест пута.

Сви ови наведени елементи, као и бојазан да тржиште није у могућности да осигура енергетску безбедност, представљају значајан проблем увозницима енергената. То их приморава да поред чисто комерцијалног аспекта воде рачуна и о геополитичким димензијама куповине енергената. Извозници енергената при склапању уговора са купцима често инсистирају и на финансирању и изградњи инфраструктурних објеката (телекомуникациони системи, железничка и путна мрежа, аеродроми).

Стога се транспарентно управљање приходима од извоза енергетских сировина и демократски кредибилитет власти за земље увознице енергената појављују као значајни геополитички елементи. Односно, постигнута унутрашња политичка стабилност држава извозница енергената, важан је фактор енергетске безбедности увозницима енергената. У томе, поред осталог, треба тражити разлоге настојања највећих увозника енергије да осигурају своје енергетске интересе и да буду војно присутни у тим регионима.⁶ То их, и надаље, ставља у дилему шта је ефикасније за енергетску безбедност увозника: да ли континуитет у снабдевању да осигурају непосредним уговорним повезивањем са сваким извозником енергената појединачно или уређењем глобалног тржишта?

ЗАЛИХЕ, ПРОИЗВОДЊА, ПОТРОШЊА И ИЗВОЗ НАФТЕ: ГЛОБАЛНИ АСПЕКТ

Сирова нафта спада у групу најзначајнијих енергената и најтраженијих роба у свету. Она чини 36,20% светских потреба за енергијом (Табела бр.1). Стога је значајно на њеном примеру сагледати глобални аспект енергетске безбедности. Анализа диспропорције између поседовања залиха, производње, потрошње и извоза овог фосилног горива указује на њене безбедносне аспекте. Наиме, чињеница да се потреба за овим енергентом (потрошња) у бројним случајевима не подудара са могућношћу задовољења из сопствених извора (сопствена производња), нужно доводи у енергетску зависност која на глобалном нивоу имплицира бројне безбедносне изазове, претње и опасности. То потврђује и наредна табела која омогућава компарацију потврђених залиха, производње, потрошње и извоза нафте. Упоредна анализа указује да постоје велике ралике у овим ставкама које су узрок бојних сукоба на глобалном плану. Потребне за нафтом расту, а производња све теже успева да прати потрошњу, при чему се залихе све више смањују.

⁶ Осетљивост питања снабдевања енергентима произилази и из потребе заштите нафтовода и гасовода од герилских напада и диверзија, али и пиратских напада поморских транспорта.

Табела бр. 1. Светске залихе, производња, потрошња и извоз нафте у 2010. године

Исказане вредности у милионима барела на дан (бл/дан)

*** Исказане вредности у милионима барела

Редни број	Државе	Залихе*		Производња*		Потрошња*		Извоз**	
		Потврђене залихе***	Ранг залиха	Производња	Ранг производње	Потрошња	Ранг потрошње	Извоз	Ранг извоза
1.	Саудијска Арабија	254,21	1	10,72	1	2,13	10	8,11	1
2.	Русија	89,73	4	9,68	2	3,12	4	7,12	2
3.	САД	22,43	7	8,37	3	20,36	1		
4.	Иран	89,73	3	4,12	4			2,45	4
5.	Кина	42,70	6	3,81	5	7,38	2		
6.	Мексико			3,71	6				
7.	Канада			3,23	7	2,23	7		
8.	УАЕ***	97,86	2	2,94	8			2,53	3
9.	Венецуела			2,81	9			2,00	8
10.	Норвешка	9,42	9	2,79	10			2,30	5
11.	Кувајт			2,67	11			2,21	6
12.	Нигерија			2,44	12			2,10	7
13.	Бразил	8,43	11	2,16	13	2,21	8		
14.	Алжир	9,21	10	2,10	14				
15.	Ирак			2,01	15			1,60	10
16.	Јужна Кореја					2,20	9		
17.	Немачка					2,64	5		
18.	Индија	5,42	14			2,53	6		
19.	Катар	15,28	8						
20.	Либија	29,52	5					1,62	9
21.	Оман	5,52	12						
22.	Ангола	5,43	13						
23.	Казахстан	5,50	15						
24.	Јапан					5,24	3		
Укупно		690,39		63,56		76,24		32,04	

Напомена: Математичко неслагање производње, потрошње и извоза је резултат поседовања одређене количине стратешких резерви земаља произвођача нафте

***Уједињени Арапски Емирати

** Извор: http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html (10.6.2011)

*Извор: International Petroleum Monthly, January 12, 2011

Њена дневна светска потрошња износи преко 75 милиона барела (податак за 2010. год.). Највећи потрошачи су следеће земље: САД (20,36 милиона ббл/дан), Кина (7,38 милиона ббл/дан), Јапан (5,24 милиона ббл/дан), Русија (3,12 милиона ббл/дан) и Немачка (2,64 милиона ббл/дан). Само ове земље троше готово половину (38,74 милиона ббл/дан) укупне светске потрошње.⁷ У исто време, као највећи светски произвођачи нафте се појављују Саудијска Арабија (10,72 милиона ббл/дан), Русија (9,68 милиона ббл/дан), САД (8,37 милиона ббл/дан), Иран (4,12 милиона ббл/дан) и Кина (3,81 милиона ббл/дан). Дакле, Русија, САД и Кина се и у овој групи појављују као једни од највећих произвођача и потрошача нафте, али са различитих потрошно-производним позицијама. Норвешка је на петом месту (са 2,30 милиона ббл/дан) по извозу нафте у свету. Њена највећа нафтна компанија „*Stato Hydro ASA*“ је веома активна у многим земљама у експлоатацији нафте.

Са геополитичког становишта посебно су значајне земље које поседују највеће потврђене залихе сирове нафте. Прва три места на ранг-листи земаља које на својој територији располажу са налазиштима ових енергента су Саудијска Арабија (254,21 мил. ббл), Уједињени Арапски Емирати (97,86 мил. ббл) и Иран (89,73 мил. ббл), док је на четвртном месту Русија (89,73 мил. ббл) и петом Либија (29,52 мил. ббл). Ништа мањи геополитички значај имају и највећи извозници овог енергента: Саудијска Арабија (8,11 мил. ббл/дан), Русија (7,12 мил. ббл/дан), Уједињени Арапски Емирати (2,53 мил. ббл/дан), Иран (2,45 мил. ббл/дан) и Норвешка (2,30 мил. ббл/дан).

Ако се упореде ови параметри код пет држава (САД, Кина, Јапан, Русија и Немачка) које су највећи потрошачи нафте на свету, видеће се да оне нису и највећи произвођачи, нити располажу са резервама које би дугорочно обезбедиле енергетску стабилност. Тако су, на пример, САД највећи светски потрошачи нафте (1. ранг), али су по производњи на 3. месту, а по залихама на 7, при чему се и не појављују као нафтни извозници. У сличној позицији је и Кина која је као нафтни потрошач рангирана на 2. месту, а на 5. као произвођач. На основу процењених резерви нафте заузима 6. место и не појављује се као њен извозник. Русија је, посматрано са овог становишта, у бољој позицији. Она је 4. по потрошњи, 2. по извозу и 2. по производњи, а налази се и на 4. месту по потврђеним резервама сирове нафте.

⁷ International Energy Statistics, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=3&pid=26&aid=24> (24.8.2011)

Ове чињенице јасно указују да су највећи светски потрошачи нафте уједно и њени највећи увозници, а самим тим и енергетски зависни. То угрожава њихову енергетску безбедност, детерминише њихову геополитичку позицију и ставља их у позицију сукобљених страна које се боре за превласт над географским просторима који су најбогатији резервама нафте и контролу оних држава које се појављују као њени највећи извозници. Као најзначајнији геополитички простор са енергетским богатством се јавља Блиски и Средњи исток који располаже са највише сирове нафте (675,7 бил. ббл) и значајним количинама гаса ($49,5 \times 10^{12}$) м³ (Табела бр. 2).

Табела бр. 2. Потврђене светске резерве гаса и нафте (2009. год.)

Регион	Гас* Тера (10 ¹²) м ³	Нафта** (билиона барела)
Северна Америка и Канада	7,3	63,7
Централна и Јужна Америка	6,3	89,5
Европа	5,1	20,6
Африка	11,2	74,9
Блиски и Средњи Исток	49,5	675,7
Бивши СССР	56,7	65,4
Јужна Азија и Пацифик	10,3	44,0

***Извор: Шимић Зденко, 2004, Енергетика и екологија: свјетска потрошња и процијенјене резерве енергије, Загреб, стр. 37.**

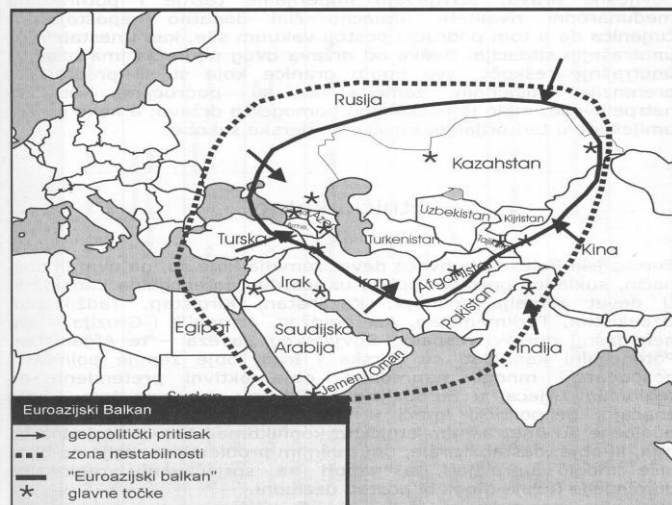
[www.ekologija.ba/userfiles/file/Potrosnja_procjenjene_rezerve_energije_2004_.\(12.7.2011\)](http://www.ekologija.ba/userfiles/file/Potrosnja_procjenjene_rezerve_energije_2004_.(12.7.2011))

Најоштрија борба се води око подручја које је амерички геополитичар и геостратег Збигњев Бжежински још пре две деценије назвао „Евроазијски Балкан“, а који обухвата Авганистан, Јерменију, Азербејџан, Грузију, Казахстан, Киргизију, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан. То је део ширег простора којег је назвао „Зона нестабилности“ и поред „Евроазијског Балана“ захвата Балкан, Украјину, Кавказ, јужни део Русије и источни део Кине, Пакистан, северозападну Индију, Иран, Блиски исток, Арапско полуострво, североисточну Африку и Малу Азију (Мапа бр. 1).

„Евразијски Балка“ се налази у центру ове „Зоне нестабилности“ која је од изузетног геополитичког значаја са становишта енергетске безбедности. Настојећи да овладају овим простором. у „Велику евроазијску игру“ су се укључиле три велесиле (САД, Русија и Кина). Њихови витални енергетски интереси се непосредно сучељавају на овом географском простору. Контрола овог простора умногоме одређује и њихову светску геополитичку позицију. Бројни геополитичари упозоравају да је ово фаза што бољег

геополитичког позиционирања, која ће неминовно прераси у фазу отворене борбе. Такве намере се све отвореније и јасније демонстрирају у свакодневици.

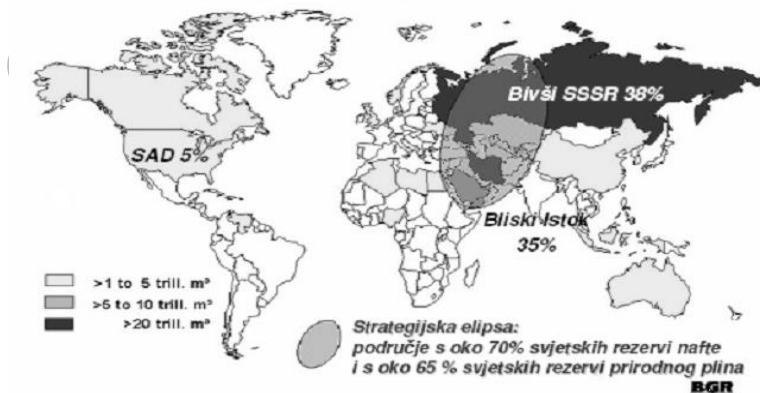
Мапа бр. 1. „Зона нестабилности“ и „Евроазијски Балкан“

Извор: Збигњев Бжежински (2001): Велика шаховска табла, ЦИД/Романов, Подгорица/Бања Лука, стр. 118.

Као специфичан израз за подручје најбогатије енергентима поједини аутори употребљавају и израз „Стратегијска елипса“. Овај географски простор располаже са преко 70% светских резерви нафте и са око 65% светских резерви природног плина (Мапа бр. 2).

Мапа бр. 2. Простор „Стратегијске елипсе“

Извор: <http://www.iea.org/> (10.8.2011)

ЗАКЉУЧАК

1. Енергетска безбедност је одавно постала приоритетна чињеница геостратешких опредељења највећег броја држава. Настојање најмоћнијих земаља да поседују и контролишу дистрибуцију енергије постала је једно од најраширенијих и најзначајнијих претњи глобалној и регионалној безбедности. То је посебно значајно за земље увознице енергије. Оне су принуђене да оскудност домаћих енергетских ресурса попуне њиховом куповином на светском тржишту. Одлука од кога ће се енергија увозити и под којим условима постаје значајно геополитичко питање, а одржавање, па и повећавање извесности „енергетске безбедности“, од стратешког је значаја за њихов опстанак и развој.

Економски развој истовремено значи и повећану потрошњу и потражњу енергије. Како су потребе за енергијом све веће, а извора енергетских ресурса све мање, то ће, вероватно, све више долазити до сукоба међу једним, али и сарадње међу другим земљама на енергетској основи. То значи да је енергетска безбедност значајна како за земље потрошаче и увознике енергије, тако и за земље произвођаче и извознике енергетских ресурса. И само поседовање резерви енергетских сировина је *eo ipso* безбедносни изазов, својеврсно „проклетство богатства“, поготово за земље које не располажу адекватном међународном геополитичком позицијом или не поседују одговарајућу моћ да могу себе сачувати од савремених „енергетских предатора“.

И у овом случају се потврдила чињеница да је геополитика подручје које захтева стратешку димензију промишљења и планирања. То важи и када се конципирају пројекти везани за геоенергију. Више је него очито да ће значај енергије у перспективи расти. Извесно је да ће енергетски ресурси, као и путеви транспорта енергената, и даље бити од великог значаја за глобално позиционирање земаља („*resource geopolitics*“). Предвиђања су да ће период до 2025. године „бити време енергетског дисконтинуитета и енергетских шокова“ и да ће енергетска транзиција од једне врсте горива (фосилних) ка другој (алтернативној) бити неизбежна, али је неизвесно да ли ће до ње доћи у следећих пола века“ [Global Trends 2025: A Transformed World, 2008: 61]. Енергенти ће још задуго поседовати потенцијале дистрибуције геополитичке моћи. Стога сматрамо да ће модификоване хладноратовске пројекције на просторима који су богати резервама енергената и надаље имати услове за реализације. У којој мери и на који начин ће се геополитичко сучељавање на енергетском пољу наставити остаје да покаже долазеће време. У сваком случају, енергетска безбедност је неодвојива од исхода сучељавања великих сила на глобалном плану. Стога се може закључити да ће енергетски чиниоци и надаље утицати на обликовање геополитике држава увозница и извозница енергије и опредељивати њихове основне спољнополитичке активности.

2. Један од основних циљева геополитике енергената је, поред енергетске безбедности, и успостављање контроле над делом света који је најбогатији резервама природног гаса и нафте. То је простор централне Азије који за све три силе (САД, Русија и Кина) има геополитички, економски, безбедносни и политички значај. Оне желе доминацију над овим простором, јер је то регион који је најбогатији енергентима (нафтом и земним гасом). Њихов глобални фокус је на остраривању стратешке предности у контроли овог простора, чиме су оне уплетене у ову велику игру моћи која може да поприми карактер ратних игара светских размера. То је основи разлог што је овај простор одавно задобио епитет „зона нестабилности“.

Ако ова настојања крајње упроштено представимо видећемо како се три велике силе надмећу у овом простору. Русија настоји да обнови некадашњу државу и територијалну целину и да се врати на простор који је некада окупљао СССР или како га на западу уобичавају називати „Руске империје“. Под своје окриље враћа Казахстан, Киргизију и Узбекистан. Русија сматра да је то једини и најбољи начин да дугорочно осигура своју безбедност. У исто време САД настоји да Авганистан претвори у полигон за контролу Евроазије, али и да спрече Русију и Кину да остваре своје циљеве. Многе чињенице иду у прилог тврдњи да ће то настојање имати карактер „на сваки начин“, јер контролом овог простора повећавају своју енергетску безбедност, али и услове за светску доминацију.

На простору од источне Европе, преко Кавказа, до средње Азије, испреплетени су интереси бројних светских политичких и војних актера. Динамика енергетских надметања Запада и Русије на „шаховској табли Евроазије“ се наставља. Ове геополитичке „игре“ се одвијају од Атлантика, па преко простора бившег СССР-а, Блиског истока и средње Азије до Далеког истока. У њих су на различите начине увучене све земље коридора, при чему се поједине повезују, а друге међусобно супротстављају, сходно интересима који нису компатибилни и складни. На том простору се склапају разни договори, најављују „отварања гасних коридора“ и трага за компромисним решењима. Питања безбедности, енергије и међународних односа су међусобно испреплетена. Праве разлоге за многе актуелне војне интервенције и политичке преврате треба тражити и сагледавати у контексту сурове геополитичке реалности чији значајан део чини и енергетска безбедност.

Све нам ово говори да је настојање најмоћнијих земаља света да поседују и контролишу дистрибуцију енергије постало једно од најзначајнијих претњи глобалној и регионалној безбедности. Трка за што боље глобалне енергетске позиције ће несумњиво карактерисати времена која следе, а при томе ће геополитичка димензија енергетске безбедности бивати све значајнија. Није искључена могућност да се ова борба за енергенте отме контроли и да изазове озбиљније

социјалне сукобе. Пракса „хуманитарних“ или дргих интервенција које све мање могу да сакрију чињеницу да се иза њих крију крајње себични геополитички и економски интереси великих сила.

A GLOBAL ASPECT OF ENERGETIC SAFETY

Dragan Kolev, PhD, Senior Lecturer

Abstract: Energy has been for a long time classified as the most significant instrument used to accomplish global geopolitical interests and goals. Energetic safety is one of the most significant factors for the development of the states in the contemporary world. Ensuring required energy supplies and continuity of supplies are some of the most fundamental requirements for their economic development. This is specifically important for those states which are highly dependent upon energy supplies, that is the countries which satisfy their need for naphta and gas, as the most significant energy sources, mainly by importing. Therefore, energy safety is the primary requirement for developmental prospects, as well as the significant global geopolitical issue.

While striving to ensure their energetic safety, the states become emersed into a „Grand geopolitical chess game“ (Zbigniew Brzezinski). That is why a solution for the issue of energetic safety in an adequate geopolitical context is one of the priorities for all those states dependent on the energy imports. Economic development and the future of the world by and large depend on the way this issue is solved. The global geopolitical aspect of energy safety viewed in that framework is especially pronounced. Regions that are exceptionally rich in energy resources (especially gas and naphta) will represent the cause for global competition and conflicts.

Key words: *energetic safety, geopolitics, global aspect, naphta, contemporary world.*

ЛИТЕРАТУРА

1. “Global Trends 2025: A Transformed World”, National Intelligence Council, *US Government Printing Office*, 2008.
2. <http://www.iea.org/> (10.8.2011)
3. http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html (10.6.2011)
4. International Energy Statistics, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=3&pid=26&aid=24> (24.8.2011)
5. *International Petroleum Monthly*, http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html (9. 5. 2011)
6. Yergin, D.; "Ensuring Energy Security," *Foreign Affairs*, M/A 85 (2), 2006.
7. Бжежински З.; *Велика шаховска табла*, ЦИД/Романов, Подгорица/Бања Лука, 2001.
8. Гоић, Р.; *Резерве и потрошње плина*, 2009, www.fesb.hr/~rgoic/oe/oe.html (12.8.2011)
9. Радичевић, П.; *Минералне сировине у рату и миру*, Београд, НИУ „Војска“, 1995
10. Радоман, Ј.; „Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедносну дилему“, *Безбедност западног Балкана*, јануар-март, 4. Београд, Центар за цивилно-војне односе, 2007.
11. Шимић З.; *Енергетика и екологија: свијетска потрошња и процијенене резерве енергије*, Загреб, 2004, www.ekologija.ba/userfiles/file/Potrosnja_prosjenjene_rezerve_energije_2004. (12.7.2011)